

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Logopaedica IV (2011)

Maciej Kawka

Dyskurs medialny w świetle współczesnych analiz dyskursu

1. Definicje

Współczesna lingwistyka komunikacyjna to dziedzina językoznawstwa badająca funkcjonowanie języków naturalnych w środowisku kulturowo nacechowanych relacji społecznych. Pojęcie „dyskursu” – wszechobecne zarówno w naukach humanistycznych i społecznych, jak też w mass mediach – znajduje się w centrum tak rozumianego językoznawstwa jako kategoria ciągle jeszcze wieloznaczna i rozmyta. W tekście artykułu zaproponowano wyłącznie zasady analizy związane z formalnymi „powierzchniowymi” cechami dyskursu medialnego, a nie z jego właściwościami treściowymi, zdarzeniowymi. Poza zainteresowaniem autora pozostały takie sprawy jak: sposoby maskowania (fałszowania) rzeczywistości w dyskursie medialnym zgodnie z przyjętą ideologią, a także zjawisko symulacji (rzeczywistości – teoria symulaków Jeana Baudrillarda¹).

Wyodrębnienie lingwistyki komunikacyjnej jako autonomicznego kierunku badań zawdzięczamy angielskiej szkole lingwistyki funkcjonalnej połowy XX wieku, do której należą wybitni badacze: John Rupert Firth, Bronisław Malinowski, John Langshaw Austin, Dell Hymes, Michael Alexander Kirkwood Halliday, John Searle, Peter Frederick Strawson, Basil Bernstein i inni.

W tym nurcie badawczym wylicza się następujące najważniejsze współczesne teorie komunikacji językowej:

- 1) teoria illokucji, pragmalingwistyka (J.L. Austin, J. Searle, P. Strawson, Herbert Paul Grice);
- 2) etnografia mówienia, socjolingwistyka (B. Malinowski, D. Hymes);
- 3) lingwistyka kulturowa (rekonstrukcja form, wzorców, treści kultury zawartych w jednostkach języka) (Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Anna Wierzbicka);
- 4) teoria dyskursu (sposoby użycia języka) – w Polsce znana jest szkoła francuska (Roland Barthes, Michel Foucault, Jacques Derrida), holenderska (Teun van Dijk, Walter Kintsch) czy też niemiecka (Ruth Wodak, Siegfried Jäger i inni), w Polsce Anna Duszak. Należy wyróżnić badania nad dyskursem parlamentarnym (Anna Dąbrowska), medialnym (T.A. van Dijk), edukacyjnym (Teodozja Rittel, Jan Ożdżyński), szkolnym (Maciej Kawka);

¹ J. Baudrillard, *Symulakry i symulacja*, tłum. S. Królak, Warszawa 2005.

- 5) teoria tekstu i wypowiedzi (Maria Renata Mayenowa, Janina Labocha, Teresa Dobrzyńska, Bożena Witosz);
- 6) gramatyka komunikacyjna (Grażyna Habrajska, Aleksy Awdiejew);
- 7) analiza konwersacji (Emanuel Schegloff i Harvey Sacks), analiza rozmowy potocznej (Urszula Żydek-Bednarczuk);
- 8) krytyczna analiza dyskursu, czerpiąca swój rodowód z lingwistyki, inicjuje nowy, interdyscyplinarny program badawczy; jego celem jest łączenie analizy językowej i analizy społecznej (T. van Dijk, Norman Fairclough).

W potocznej komunikacji termin „dyskurs” odnosi się zwykle do języka w użyciu, do publicznych wystąpień lub też – ogólniej mówiąc – do języka mówionego oraz sposobów wypowiadania się. Z takim znaczeniem mamy do czynienia wtedy, kiedy mówimy o dyskursie konkretnej osoby – polityka, dziennikarza, celebryty, na przykład: o dyskursie Lecha Wałęsy czy Ronalda Reagana. Wówczas pojęcie dyskursu (politycznego) jest tożsame ze zbiorem wypowiedzi (stylami wypowiedzi) polityków i osób publicznych w różnych sytuacjach społecznych i instytucjonalnych.

Z innym, coraz bardziej popularnym użyciem terminu możemy się spotkać w mediach i w niektórych naukach społecznych – na przykład wtedy gdy mowa jest o „dyskursie postmodernistycznym”. W takim wypadku „dyskurs” odnosi się nie tylko do sposobów mówienia, ale też do koncepcji i idei.

Dyskurs to przede wszystkim forma użycia języka i zdarzenie komunikacyjne w interakcji werbalnej. Używanie języka w celu przekazywania różnych idei i przekonań (lub by wyrażać emocje) w ramach wyznaczonych przez przebieg bardziej złożonych sytuacji społecznych (spotkanie z przyjaciółmi, rozmowa telefoniczna, lekcja w klasie szkolnej, wykład na uniwersytecie, rozmowa kwalifikacyjna, wizyta u lekarza, pisanie lub czytanie wiadomości) to najbardziej charakterystyczny wymiar dyskursu.

2. Badania nad dyskursem

Badania nad dyskursem wchodzą w obręb zainteresowań wielu dyscyplin, ale przede wszystkim: lingwistyki (badania języka i form jego użycia)², psychologii (analiza przekonań, w jaki sposób są one komunikowane), oraz nauk społecznych (które pozwalają analizować interakcje werbalne w kontekstach społecznych).

2.1. Przedmiot analizy dyskursu – wypowiedź i tekst w kontekście

Zakres i zastosowanie pojęcia dyskursu są determinowane przez konkretny paradygmat teoretyczny uprawianej nauki. Jacques Derrida³ na przykład twierdzi, że „ta chwila, gdy język zajmuje uniwersalne pole problemowe”, jest zarazem chwilą, gdy „wszystko staje się dyskursem”. Oznacza to, że chcąc właściwie opisać dyskurs, należy brać pod uwagę rozmaite konteksty teoretyczne, w obrębie których on funkcjonuje.

1. Pozytywiści i zwolennicy empiryzmu dowodzą, że dyskursy najlepiej jest traktować jako „ramy” albo „schematy poznawcze”, czyli „podejmowane przez grupy ludzkie świadome, strategiczne wysiłki zmierzające do wytworzenia

² M. Kawka, *Dyskurs jako przedmiot badań językoznawczych*, [w:] *Język polski – wczoraj, dziś, jutro...*, red. B. Czopek-Kopciuch, P. Żmigrodzki, Kraków 2010, s. 102–107.

³ J. Derrida, *Pismo i różnica*, tłum. K. Kłosiński, Warszawa 2004.

uwspólnionego sensu świata i siebie samych, który legitymizowałyby i motywował działania zbiorowe”. Dyskursy jako ramy poznawcze służą więc przede wszystkim do intencjonalnego kształtowania powszechnie podzielanych wyobrażeń i sensów, zgodnie z określonymi celami. Zadanie analizy dyskursu polega w takim wypadku na stwierdzeniu, jak skuteczne są one w osiąganiu tych celów.

2. Autorzy realistycznych koncepcji dyskursu zwracają natomiast znacznie większą uwagę na poznawcze aspekty teorii i analizy. Świat społeczny składa się ze zbiorów przedmiotów, których istnienie jest niezależne od dyskursu. Przedmioty te mają swoiste właściwości i podlegają określonej logice przyczynowo-skutkowej. Zgodnie z tą koncepcją dyskursy to specyficzne „przedmioty” o odrębnych cechach i właściwej sobie logice. W związku z tym realia „skupiają uwagę na języku jako na systemie o swoistej strukturze”, za cel analizy dyskursu uznają zaś ujawnianie „pojęciowych elizji i pomyłek, za pomocą których język sprawuje swoją władzę, a „analiza dynamiki odpowiedzialnej za strukturę tekstów musi być częścią analizy mechanizmów, za pośrednictwem których dyskursy reprodukują i transformują świat materialny”⁴.
3. Marksисти, zgadzając się co do podstawowych założeń z realistami, kładą nacisk na analizę dyskursów w kontekście sprzeczności ujawniających się w sferze produkcji i reprodukcji gospodarczej. Zgodnie z tym dyskursy postrzegają zazwyczaj jako ideologiczne systemy znaczeń, które kamuflują i naturalizują nierówności w dostępie do władzy i jej zasobów. Zadaniem analizy dyskursu staje się ujawnianie mechanizmów odpowiedzialnych za funkcjonowanie tego kamuflażu i proponowanie rozwiązań alternatywnych, o charakterze emancypacyjnym⁵.
4. Krytyczna analiza dyskursu⁶. Normanowi Faircloughowi i jego szkole udało się – rozwijając tak zwaną krytyczną analizę dyskursu – zintegrować wiele orientacji socjologicznych i filozoficznych, między innymi koncepcje Antonia Gramsciego, Michaiła Bachtina, Louisa Althussera, Michela Foucaulta, Anthony’ego Giddensa i Jürgena Habermasa. Norman Fairclough i Ruth Wodak zwracają uwagę na to, że znaczenie i rozumienie odgrywają kluczową rolę w wyjaśnianiu świata społecznego oraz że działanie i samoświadomość jednostek przyczyniają się zarówno do reprodukcji, jak i do przekształcania stosunków społecznych. Fairclough analizuje związek między dyskursami a systemami społecznymi, w których te pierwsze funkcjonują. Celem analizy krytycznej dyskursu jest badanie tej dialektycznej relacji i ujawnianie mechanizmów, za pomocą których język i znaczenie są wykorzystywane przez władzę, by zwodzić i wyzyskiwać rządzonych⁷.

⁴ D. Howarth, *Dyskurs*, tłum. A. Gąsior-Niemiec, Warszawa 2008, s. 15–16.

⁵ *Ibidem*, s. 16.

⁶ Dzisiaj coraz częściej zamiast terminu *krytyczna analiza dyskursu* używa się wyrażenia *krytyczne studia nad dyskursem*, by podkreślić ich interdyscyplinarność. Zob. T. van Dijk, *Critical Discourse Studies. A Sociocognitive Approach*, [w:] *Methods of Critical Discourse Analysis*, red. R. Wodak, M. Meyer, London 2009, s. 62–86. Zob. także: A. Duszak, *Styl jako kategoria krytycznej analizy dyskursu*, [w:] *Styl – dyskurs – media*, red. B. Bogołębska, M. Worsowicz, Łódź 2010, s. 34.

⁷ *Ibidem*, s. 17.

5. Poststrukturaliści (Jacques Derrida, Michel Foucault) proponują znacznie ogólniejsze koncepcje dyskursu. Pogłębiają hermeneutyczne zainteresowanie procesami społecznego wytwarzania sensu, uznając, że struktury społeczne są w istocie nierozstrzygalnymi, niedomkniętymi, indeterministycznymi systemami znaczeń.

Derrida wysuwa na przykład argumenty na rzecz dyskursu pojmowanego jako tekst lub pismo, w ramach którego całe doświadczenie, jednostkowe i zbiorowe, zostaje ustrukturyzowane zgodnie z logiką różni (*différance*). Dekonstrukcyjna „różnia” jest założeniem głoszącym, że „zrozumienie sensu tekstu jest w nieskończoność odwlekane przez samego interpretatora w toku badań rozlicznych aspektów tego tekstu”, nie istnieje przeto obiektywne znaczenie tekstu, nie można też wydobyć jego prawdziwej interpretacji.

Analiza dyskursu Foucaulta zmierza do wykazania związku między „praktykami dyskursywnymi” a bardziej rozległymi zbiorami niedyskursywnych działań i instytucji⁸.

3. Rozwój teorii dyskursu – trzy fazy

W rozwoju teorii dyskursu można wyodrębnić trzy tradycje⁹.

1. Tradycyjna analiza dyskursu zajmująca się badaniem użycia języka skupia się na analizowaniu mowy i tekstu w kontekście. Jest to koncepcja analizy dyskursu, która obejmuje przede wszystkim reguły rządzące strukturą grup zdań w mowie lub piśmie. Teoria aktów mowy zatem zwraca uwagę na to, że mówienie może być działaniem. Kiedy ktoś wypowiada na przykład zdanie „przyrzekam” lub „nadaję temu statkowi nazwę Queen Mary”, przy spełnionych „warunkach fortunnności” – to znaczy zamierzając rzeczywiście dotrzymać obietnicy lub będąc uprawnionym do nadawania nazw statkom – wykonuje także pewną czynność. W języku filozofów analitycznych, takich jak John Langshaw Austin i John Searle, osoba taka dokonuje aktu mowy. Analitycy dyskursu wypracowali w ramach tego nurtu skomplikowane typologie różnych rodzajów aktów mowy. Próbowali też interpretować rozmaite formy komunikowania się, na przykład wywiady psychiatryczne, lekarskie, identyfikując sensy intencjonalnie nadawane wypowiedziom przez rozmówców.
2. Dyskurs jako analiza konwersacji. Analitycy dyskursu, tacy jak Emanuel Schegloff i Harvey Sacks, badają w praktyce organizację i logikę „kolejnych ruchów lub kroków” (*turn-taking*), replik, w rozmowie. Ich badania pokazują na przykład, że zasadą kluczową dla struktury konwersacji jest unikanie przez rozmówców „przerw” i „wpadania sobie w słowo”. Istnieją stałe zasady rządzące „kolejnymi krokami” w rozmowie, gdy rozmówcy przyjmują pewne role i są zachęceni do zabierania głosu za pomocą określonych konwencjonalnych sygnałów: języka ciała, spojrzenia, tonu głosu, rytualnych zwrotów.

Wiedza uzyskiwana dzięki analizie konwersacji pozwala zrozumieć wzory indywidualnych relacji między nadawcą i odbiorcą, pozycje zajmowane przez jednostki

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, s. 26–28; oraz T. van Dijk, *Badania nad dyskursem*, [w:] *Dyskurs jako struktura i proces*, red. T.A. van Dijk, tłum. G. Grochowski, Warszawa 2001, s. 9–44.

w obrębie większych zinstytucjonalizowanych struktur oraz ogólną organizację społeczną¹⁰.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku pojęcie dyskursu ewoluowało, obejmując szerszy krąg praktyk i zjawisk społecznych. W tym kontekście szczególne znaczenie mają prace Michela Foucaulta¹¹. W swych „archeologicznych” pismach Foucault akcentuje rolę praktyk dyskursywnych w procesie „wytwarzania” przedmiotów i podmiotów formacji dyskursywnych. Dyskursy są według niego „praktykami formującymi przedmioty, o których owe dyskursy mówią”. Składają się z konkretno-historycznych „reguł formacyjnych”, które determinują różnice między wypowiedziami poprawnymi z punktu widzenia gramatyki a „tym, co rzeczywiście jest wypowiedane” w konkretnym miejscu i czasie.

Wbrew koncepcjom empirystycznym, realistycznym i marksistowskim, zgodnie z którymi cechy obiektywnego świata determinują charakter i prawdziwość dyskursów, Foucault dowodzi, że to reguły dyskursywne umożliwiają podmiotom „wytwarzanie” przedmiotów, wypowiedzi, pojęć i strategii – te zaś łącznie składają się na dyskursy.

Trzecia faza w rozwoju analizy dyskursu – wywodząca się po części z rozmaitych prac Foucaulta, a po części z osiągnięć Derridy – w istotny sposób rozszerza zakres analizy dyskursu, by objąć nią także praktyki i elementy niedyskursywne.

Krytyczna analiza dyskursu Fairclougha¹² zakłada analizę tekstów i wypowiedzi politycznych oraz kontekstów, w których one powstają. Dyskursy nadal jednak są traktowane jako semiotyczny wymiar praktyki społecznej, a tym samym pozostają odrębnym wymiarem systemu społecznego. W rezultacie dyskursy i praktyki dyskursywne stają się synonimami systemów stosunków społecznych.

Dyskursy jako historycznie uwarunkowane systemy znaczeń kształtują tożsamość podmiotów i przedmiotów i umożliwiają procesy analizowania praktyk znaczeniowótórczych.

Badacze dyskursu uznają różne rodzaje językowych i pozajęzykowych materiałów – przemówień, raportów, manifestów, zdarzeń historycznych, wywiadów, programów działań politycznych, idei, a nawet organizacji i instytucji – za „tekst” lub „pismo” umożliwiające podmiotom doświadczanie świata przedmiotów, słów i praktyk. Dlatego przywołują – i tworzą – wiele pojęć i metod odwołujących się do językoznawstwa, teorii literatury i retoryki, które pasują do omówionych założeń ontologicznych. Przykładami mogą być Derridowska metoda dekonstrukcji, archeologiczne i genealogiczne podejście Foucaulta do analizy dyskursu, teoria retoryki i tropów retorycznych, klasyfikacje językoznawcze de Saussure’a, Wittgensteinowska koncepcja reguł działania (gry językowej – mówienie jest częścią pewnej działalności, pewnego sposobu życia).

¹⁰ D. Howarth, *Dyskurs*, op. cit., s. 21.

¹¹ M. Foucault, *Archeologia wiedzy*, tłum. A. Siemek, Warszawa 1977.

¹² N. Fairclough, A. Duszak, *Wstęp: Krytyczna analiza dyskursu – nowy obszar badawczy dla lingwistyki i nauk społecznych*, [w:] *Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*, red. A. Duszak, N. Fairclough, Kraków 2008, s. 7–29.

4. Dyskurs medialny – metody, definicje i zakresy pojęcia

Popularność pojęcia dyskursu doprowadziła do rozmycia jego definicji. W praktyce każdy badacz od nowa definiuje pojęcie dyskursu zgodnie ze swoimi celami badawczymi i wskazuje, do której z wielu szkół rozumienia pojęcia i paradygmatów będzie się odwoływał. Można tu wyróżnić:

- dyskurs jako zbiór zdarzeń komunikacyjnych mających na celu wspólne negocjowanie znaczeń przez uczestniczących w nich aktorów społecznych, znaczenie budowane jest tu poprzez wzajemne oddziaływanie wytwarzanej w komunikacji wypowiedzi oraz otaczającego ją kontekstu;
- jako kategoria wyodrębniająca zbiór istniejących w sferze publicznej wypowiedzi według kryterium tematycznego, na przykład: dyskurs polityczny, dyskurs literacki, dyskurs *gender* itd.;
- typy dyskursów medialnych (podział ze względu na typ medium), medialny, prasowy, radiowy, telewizyjny.

Uczestniczenie w dyskursie (*the conduct of discourse*) jest strategicznym działaniem, polegającym na:

- odpowiednim w danym kontekście wytwarzaniu dźwięków;
- wykonywaniu gestów;
- konstruowaniu semantycznych reprezentacji;
- dokonywaniu aktów mowy;
- angażowaniu się w interakcyjne formy zabierania głosu;
- wywoływaniu określonych wrażeń, pertraktowaniu, przekonywaniu lub podtrzymywaniu uprzedzeń.

W ten schematyczny sposób superstruktury dyskursu medialnego przedstawił T. van Dijk w pracy z 1983 roku *Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News*¹³:

Struktura dyskursu wiadomości

1. Summary / Introduction

1.1. Headlines (with super-, main-, and sub-headlines, and captions)

1.2. Lead

2. Episode(s)

2.1. Events

2.1.1. Previous information

2.1.2. Antecedents

2.1.3. Actual events

2.1.4. Explanation

2.1.4.1. Context

2.1.4.2. Background

2.2. Consequences / Reactions

2.2.1. Events

2.2.2. Speech acts

3. Comments

3.1. Expectations

3.2. Evaluation

¹³ T. van Dijk, *Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News*, „Journal of Communication”, t. 33, nr 2: wiosna 1983, s. 20–43.

Według Teuna van Dijka są to kategorie teoretyczne i mogą być definiowane wyłącznie jako prototypowy dyskurs informacji (wiadomości – *prototypical news discourse* [s. 37]). Dokładną analizę takiego medialnego dyskursu przeprowadził autor na przykładzie tekstu Melli Piek *Kremlin Talks Tougher*, zamieszczonego w czasopiśmie „The Guardian” z lipca 1982 roku, i poszczególne superstruktury (P 25) umieścił na schemacie w postaci głównych kategorii, które nazwał P – „propositions”, a „headline” (nagłówek) i „lead” określił jako „macropropositions”. Autor dowiódł, iż można współczesne osiągnięcia lingwistyki tekstu zastosować do analizy dyskursu medialnego.

A. Poziomy i wymiary analizy dyskursu¹⁴

- 1) wymiar językowy – dyskurs jest strukturą werbalną, czyli formą użycia języka (systemu); w badaniach tego typu dominuje perspektywa funkcjonalna (kto?, jak?, dlaczego?, do kogo?, kiedy wytwarza tekst?);
- 2) wymiar komunikacyjny i interakcyjny – dyskurs jest działaniem za pomocą słów – interakcją, która odbywa się w konkretnym kontekście społecznym i kulturowym z uwzględnieniem czynników sytuacyjnych jako istotnym warunkiem udanej komunikacji;
- 3) wymiar poznawczy – dyskurs jest formą komunikacji w ramach pewnego systemu pojęć i wartości (światopoglądu); semantyczna, a nawet formalna struktura tekstów została wymodelowana przez ten mentalny obraz świata i przez procesy kognitywne leżące u źródeł jego poznania i rozumienia.

B. Wypowiedzi i teksty – dyskurs mówiony i dyskurs pisany

Dyskurs obejmuje dwa tryby komunikacji: wypowiedzi i teksty. Mowa, czyli dyskurs mówiony, obejmuje codzienne rozmowy i inne odmiany dialogu, jak na przykład debaty parlamentarne, spotkania rad nadzorczych albo kontakty między lekarzami i pacjentami. Tekst, czyli dyskurs pisany, stanowi określenie całego wielkiego zbioru różnorodnych dyskursów, np.: wiadomości w gazetach, artykuły naukowe, powieści, podręczniki szkolne i ogłoszenia.

Zewnętrzne cechy dyskursu, takie jak oralność lub grafemiczność, mogą służyć jako kryteria typologii dyskursu, czyli zestawy lub klasy różnych odmian tekstów. Połączenia takich kryteriów mogą zostać zastosowane do zdefiniowania „naturalnych” typów dyskursu, czyli medialnych gatunków mowy: wywiady, reportaże, ogłoszenia, wiadomości.

C. Strategie dyskursu

Strategie językowe – decydujące o leksykalno-składniowej organizacji tekstu (stylu), oraz strategie semantyczne – określające wybór dominującego schematu narracyjnego lub argumentacyjnego. Strategie globalne – zewnętrzne (pozatekstowe) mechanizmy generowania sensu globalnego dzielą się na:

- strategie interakcyjne (pragmatyczne) – wiążące właściwości tekstu z cechami sytuacji komunikatywnej, co sprawia, że tekst staje się globalnym aktem mowy;
- strategie społeczne i kulturowe, uwzględniające w tekście typowe role społeczne i system wartości kulturowych jako istotne warunki udanej wymiany poglądów i idei.

¹⁴ T. van Dijk, *Badania nad dyskursem*, op. cit., s. 14.

D. Gramatyka dyskursu

Analiza dyskursu to opis abstrakcyjnych form zdaniowych, to znaczy porządku wyrazów, fraz i wypowiedzi, a także innych rodzajów relacji syntaktycznych.

Poza granicami zdania: forma poszczególnych zdań jest uwarunkowana przez sąsiednie zdania tekstu lub wypowiedzi. Układ słów i wyrażań w zdaniu nie jest arbitralny. Może on pełnić rozmaite funkcje w stosunku do innych zdań dyskursu. Pierwsza grupa nominalna w zdaniu zwykle zawiera wiedzę już znaną odbiorcy (ponieważ na przykład została wywnioskowana z poprzedniego wypowiedzenia), podczas gdy następne części zdania przekazują „nowe” informacje: pomnik Adama Mickiewicza (wiedza znana) stoi na krakowskim Rynku (nowa informacja).

Następstwa wyrazów albo użycia zaimków anaforycznych w dyskursie są uwarunkowane komunikacyjnie, forma zdania jest wyznacznikiem dystrybucji informacji. Rozpoczynając opowieść o pewnej kobiecie, możemy wprowadzić naszą bohaterkę, używając jej imienia (na przykład „Justyna Marzec”) albo identyfikującej ją nieokreślonej grupy nominalnej (np. „studentka”). Później możemy odnosić się do tej samej osoby za pomocą określonych grup nominalnych („ta studentka” lub „ta kobieta”) albo samych zaimków (jak „ona” lub „jej”).

E. Znaczenie w dyskursie medialnym – reprezentacje semantyczne

Poziom znaczenia zwykle jest przedmiotem zainteresowania semantyki. Jest jednak niejasnym pojęciem, które samo ma wiele znaczeń. W analizie dyskursu chodzi o abstrakcyjne, konceptualne znaczenia słów, zdań, sekwencji zdaniowych i całego dyskursu. Językoznawcy często określają te abstrakcyjne znaczenia dyskursu jako reprezentacje semantyczne.

1. W kognitywizmie i psychologii to nie dyskurs „ma” znaczenie, ale raczej znaczenie jest czymś przypisywanym dyskursowi przez użytkowników języka. Proces przypisywania znaczeń jest znany jako „rozumienie”, „pojmwowanie” lub „interpretowanie”.

W socjologii twierdzi się, że znaczenia są wspólne i społeczne, a więc powinny być związane nie tyle z umysłem, ile raczej z interakcją, z grupami i strukturami społecznymi.

„Treść” albo „zawartość” – do określenia znaczeń albo informacji przekazywanych w ramach komunikacji (nauka o komunikowaniu). Zwykle unika się tego dość niejasnego pojęcia, które wciąż znajduje zastosowanie w metodzie analizy tekstu nazywanej „analizą treści (zawartości)” – jest to zresztą metoda, która mniej zajmuje się znaczeniem, a głównie słowami (ich liczbą i częstotliwością).

2. Semantyka bada strukturę sądów, a zwłaszcza relacje między różnymi sądami zawartymi w tekście: sądy podlegają oddziaływaniom ze strony innych, poprzedzających je sądów. Pojęcie koherencji: w jaki sposób znaczenia zdań – czyli sądy – zgadzają się z sobą?

Koherencja w odniesieniu do zdań bezpośrednio z sobą sąsiadujących (analiza mikro) lub w związku ze znaczeniem dyskursu jako całości (analiza makro). Dany sąd może funkcjonować jako uszczegółowienie, uogólnienie, ilustracja lub przeciwstawienie w stosunku do poprzedzającego go sądu. W prostej sekwencji, jak choćby: „Janek się spóźnił. On się zawsze spóźnia”, drugie zdanie zawiera sąd, który jest uogólnieniem sądu wyrażonego w zdaniu pierwszym.

W dyskursie medialnym uszczegółowienie codziennie spotykamy w wiadomościach. Zwykle zaczynają się one od zdania wyrażającego pewien bardzo ogólny sąd (lid – w nagłówku albo podtytule), po którym następują zdania zawierające coraz bardziej drobiazgowo uzupełnienia.

3. Dzięki zabiegom tematyżacji dyskursu medialnego w procesie semantycznej analizy dyskursu można rozpatrywać sposób, w jaki znaczenie i informacja zostają uwydatnione oraz podkreślone (emfaza), a także umieszczone w centrum uwagi (*focus*) albo poza nim. Znaczenia mogą funkcjonować jako temat (*topic*) zdania, czyli mogą wskazywać, o czym jest zdanie. „Janek” (wyrażone słowami „Janek” i „on”) jest tematem dwóch zdań (Janek się spóźnił. On się zawsze spóźnia).

Tematy określają całościową „jedność” dyskursu i zazwyczaj formułowane są w takich segmentach jak tytuły, nagłówki, streszczenia czy podsumowania wniosków. Stanowią tę informację, którą najlepiej zapamiętujemy z całego tekstu. Globalne znaczenia, czyli tematy, są sprawą zasadniczą w procesach komunikacyjnych.

W dyskursie medialnym wiadomość na pierwszej stronie codziennej gazety może na przykład przyjmować za temat fakt: „Do Polski przyjechał prezydent Francji”. Taki temat na wyższym i abstrakcyjnym poziomie znaczeń obejmuje bardziej szczegółowe informacje, przekazane w pozostałej części danej notatki prasowej. Tym samym konstituuje globalną koherencję tekstu. Temat (tytuł, nagłówek) „streszcza” bardziej szczegółowe znaczenia dyskursu.

Współczesne analizy dyskursu mogą oznaczać bardzo wąsko zakrojone przedsięwzięcie badawcze, które skupia się na pojedynczej wypowiedzi lub – najwyżej – na rozmowie dwojga ludzi, ale dyskurs to także synonim systemu społecznego, a dyskursy konstituuja świat społeczny i polityczny dzięki zastosowaniu odpowiedniej strategii komunikacyjnej i przestrzeganiu norm współdziałania językowego.

Media Discourse in the Context of Modern Discourse Analyses

Abstract

The ubiquity of the notion of discourse has caused some blurring of its definition. In practice, each researcher redefines “discourse” according to their own research purposes and points out which of the numerous schools of understanding this term and its paradigms they will be referencing. One can distinguish:

- discourse as a set of communication events aimed at common negotiation of meaning by participating social actors. The meaning is constructed through mutual influences between the utterance created in such communication and the context surrounding it;
- a category distinguishing a set of utterances existing in the public sphere according to a given subject criterion, e.g.: political discourse, literary discourse, gender discourse, etc.;
- the types of media discourses (according to the type of media), media, press, radio, television;
- discourse styles, the definition of discourse (media or political) is identical with a set of utterances (utterance styles) of politicians and public figures in various social and institutional situations.

The modern analyses of discourse may entail a very narrow research endeavour concentrated on a single utterance or, at most, a conversation between two people, but discourse is also synonymous with a social system, and discourses constitute the social and political world by using a proper strategy of communication and observing the standards of linguistic cooperation.